

بررسی میزان اثر بخشی آموزش مهارت های اخلاقی بر بهبود رفتار همسران (مطالعه موردی: خانواده کارکنان نیروی انتظامی استان چهار محال و بختیاری)

هادی جعفریان^۱
عباس رئیسی^۲
محمد رضا پاکیزه^۳

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی اثربخشی دوره های آموزش مهارت های اخلاقی به زوجین، از طریق ایجاد ارتباط میان متغیر های رضایتمندی، یادگیری (سطح معلومات) و بهبود رفتار (روابط متقابل) صورت گرفته است. روش اتخاذ شده در این پژوهش توصیفی- همبستگی بوده و جهت تجزیه و تحلیل داده ها از آمار توصیفی (جداول و نمودار ها) و استنباطی که شامل آزمون همبستگی پیرسون بوده استفاده شده است. ابزار اندازه گیری در این جستار پرسش نامه محقق ساخته با روایی و پایایی مورد قبول و در سه محور رضایتمندی، یادگیری و بهبود رفتار بوده است که میان ۱۰۳ نفر از مخاطبین حاضر (خانواده کارکنان نیروی انتظامی استان چهار محال و بختیاری) در دوره های آموزشی ذکر شده که به شیوه تصادفی انتخاب شده بودند، توزیع شد. مخاطبین گروه آزمایش، ۶ دوره چهار ساعته برنامه آموزش گروهی را در بازه زمانی ۹ ماهه دریافت نمودند که پس از پایان یافتن این ادوار نتایج تحقیق موصوف نشان داد ارتباط عمیقی میان رضایتمندی همسران از دوره آموزشی با ارتقاء معلومات ایشان در زمینه همسر داری وجود دارد. از سوی دیگر میان تعالی سطح معلومات و بهبود رفتار همسران آموزش دیده همبستگی مثبتی وجود دارد. به طوری که می توان گفت دوره مذکور تأثیر فراوان و مثبتی بر معلومات ایشان و بالتبع بهبود روابط و رفتار ایشان ایجاد نموده است.

کلید واژه ها: مهارت های اخلاقی، رضایت مندی، یادگیری، بهبود رفتار.

۱. کارشناس ارشد الهیات - فقه و مبانی حقوق اسلامی.

۲. دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت.

۳. کارشناس ارشد حقوق.

۱- مقدمه

ازدواج و تشکیل خانواده از مهم‌ترین قراردادهای اجتماعی است که در دیدگاه اسلامی از قداست ویژه‌ای برخوردار است و در روایات، محبوب‌ترین بنیاد نزد پروردگار دانسته شده و بر شناسایی عوامل تنش‌زا در بین همسران و پیشگیری از بروز آنها و ارتقای سلامت روان در اعضای خانواده تأکید فراوان شده است.

ارتباط بین زن و شوهر، به عنوان طولانی‌ترین نوع ارتباط، همواره کانون توجه بوده است. این ارتباط، فرایندی است که طی آن زن و شوهر به صورت کلامی و غیرکلامی به تبادل احساسات و افکار می‌پردازند (نوابی نژاد، ۱۳۷۷). ارتباط کارآمد میان زن و شوهر، اساسی‌ترین جنبه برای عملکرد مطلوب در خانواده به شمار می‌آید

از جمله مظاهر زندگی اجتماعی انسان، وجود تعامل و ارتباط سالم و سازنده میان انسان‌ها و برقرار بودن عشق به هم نوع و ابزار صمیمیت و همدلی است. ارتباط عاشقانه مبتنی بر رویکرد دینی باعث ایجاد تعهد میان زوجین می‌گردد تا جایی که این امر مستلزم از خودگذشتگی و فداکاری طرفین می‌شود. این نوع تعهد عاشقانه که باعث موفقیت در زندگی زناشویی است، هنگامی می‌تواند بروز کند که شخص عمیقاً قادر به محبت کردن، احترام گذاشتن، رسیدگی و قبول مسئولیت (ارتباط گسترده و کارآمد) در برابر دیگران باشد.

از سوی دیگر تغییرات و پیچیدگی روزافزون جامعه، آثار مخرب ابزارهای جنگ نرم؛ مانند فعالیت‌های رسانه غربی، آماده‌سازی افراد به خصوص بانوان را در جهت رویارویی با موقعیت‌های دشوار، امری ضروری می‌نماید. در این راستا، آموزش مهارت‌های زندگی و ارتباطی به عنوان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر، می‌بایست مورد توجه کلیه دست‌اندرکاران امور فرهنگی و آموزشی قرار گیرد؛ زیرا که نظام خانواده، یک نهاد اساسی و محوری در جامعه بوده و به عنوان هسته اولیه برای سایر نهادهای اجتماعی به شمار می‌رود. از سوی دیگر خانواده کوچک‌ترین واحد اجتماعی است که اساس و زیرساخت واحدهای بزرگ اجتماعی بشری به شمار می‌رود.

۲- سابقه تحقیق

در یک بررسی که دربارهٔ زنان دانشجوی متأهل در دامنهٔ سنی ۲۰-۲۷ سال صورت گرفت، این نتیجه به دست آمد که بین عوامل عقیدتی، اخلاقی، شناختی، عاطفی، رفتاری، جنسی، اجتماعی، اقتصادی و تحصیلی، و استحکام زندگی زناشویی رابطهٔ معناداری وجود دارد و چنانچه این عوامل نادیده گرفته شوند، رضایتمندی کامل از زندگی زناشویی برای زوجین حاصل نخواهد شد (آقا محمدیان و همکاران، ۱۳۸۴).

در پژوهشی که با شرکت نهصد زوج انجام گرفت، نتایج نشان داد که تقیدات مذهبی زوجین با سازگاری زناشویی آنها رابطهٔ هم‌بستگی دارد؛ به این معنا که با افزایش تعهدات مذهبی، میزان سازگاری زناشویی نیز بیشتر می‌شود و این رابطه، احتمالاً دو جانبه است؛ یعنی افزایش سازگاری زناشویی نیز موجب افزایش تعهدات و بالطبع بهبود رفتار میان زوجین می‌شود. بنابراین، در یک طرف، عدم تفاهم، ناسازگاری، کاهش ارتباط و افزایش تعارض بین زن و شوهر قرار دارد که بسیار مهم است و در طرف دیگر، کاهش گرایش‌های مذهبی و ضعف تعهدات دینی قرار دارد که این دو باهم رابطهٔ همبستگی دارند و کاهش یکی، موجب افزایش دیگری می‌شود. (احمدی، ۱۳۸۴) گاهی نیز اختلاف، از ضعف بصیرت در دین، ناآگاهی از شریعت و فزونی رسم‌های نادرست ریشه می‌گیرد.

عوامل فردی و اجتماعی تزلزل خانواده نیز در پژوهشی بررسی شده است که در آن، عوامل فردی شامل: عدم ایمان و اخلاق، عدم رعایت حقوق یکدیگر، دروغ گفتن، سوء تفاهم، درک متقابل، توقعات بی‌جا، خودبینی و خودپسندی، عدم آگاهی از زندگی مشترک، جدال و فقدان هدف در زندگی، و عوامل اجتماعی آن شامل دخالت دیگران، دوستان ناباب، هماهنگی طبقاتی، فقر و بیکاری، ازدواج تحمیلی، تفاوت‌های سیاسی و اعتقادی، رسیدن به ثروت و کار زیاد برشمرده شده‌اند (ایمانیان پور، ۱۳۸۴).

در نتایج یک بررسی میدانی، تغییر ناپذیری همسر، تفاوت‌های جنسیتی و کمال‌گرایی جنسی در بین زنان و مردان، با پیوستگی و سازش‌پذیری کارکرد خانواده دارای ارتباط معناداری است؛ به گونه‌ای که اهمیت این باورها در کارکرد خانواده قابل ملاحظه است. نتایج این پژوهش،

ضرورت توجه به اندیشه‌های غیرمنطقی مختص رابطه، استفاده از کلاس‌های آموزشی برای تصحیح این باورها و استفاده از رویکردهای درمانی - شناختی برای سازگاری زناشویی و افزایش کارکرد خانواده مورد تأکید قرار می‌دهند (سیف، ۱۳۸۴).

هر سال به آمار آشیان پاشیدگان مربوط به پدیده بیکاری افزوده می‌شود و پژوهش در برخی از شهرستان‌ها، از آمار تلخ ۶۷۱۷ درصد جدایی به دلیل بیکاری حکایت می‌کند. یکی از دلایل عمده اختلاف‌های خانوادگی، مشکلات اقتصادی و کمبود درآمد است. تورم لجام‌گسیخته، بالا رفتن سطح توقع، تجمل‌گرایی و هزینه‌های نوین در سبب خانواده به این معضل دامن می‌زنند. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که حدود ۶۲۶ درصد از ازدواج‌ها به دلیل تفاوت سطح سن و تحصیلات به جدایی ختم شده است. اعتیاد و قاچاق مواد مخدر، در حدود ۸/۴۲ درصد طلاق‌ها را رقم می‌زنند. که در این میان، سهم مردان به مراتب بیشتر از زنان است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که ۱/۷۹ درصد از طلاق‌های این محدوده پژوهشی، به دلیل عدم تمکین زن از شوهر بوده که در پاره‌ای موارد از استبداد و خودرأیی مردان سرچشمه می‌گیرد. طبق بررسی‌ها، ۶/۱۲ درصد طلاق‌ها، به دلیل مداخله دیگران از جمله پدر، مادر و وابستگان صورت گرفته است. از جمله موارد دیگر، عدم پرداخت نفقه، اختلافات خانوادگی، کتک‌کاری، تنفر زن از شوهر و برعکس، عقیم بودن، بیماری، چندهمسری، فساد اخلاقی، افترا و تهمت نیز در این جدایی‌ها دخیل‌اند (رحیمی، ۱۳۷۹).

کانتونی (۱۹۹۱) در یک پژوهش پیمایشی، از ۱۲۳ مرکز مشاوره خانواده، ۱۳۳۴ مشاور را برای دستیابی به اینکه کدام یک از نظریه‌های روان‌درمانی در کار روزانه آنها با مراجعان مفید بوده، بررسی کرده است. او به این نتیجه دست یافت که بیشتر مشاوران خانواده برای رفع اختلافات خانوادگی، از یک روی آورد التقاطی که ترکیبی است از خانواده درمانگری، روش حل مسئله و روان‌شناسی من، سود می‌جویند (فقیهی و رفیعی مقدم، ۱۳۸۸).

لیمبوک (۱۹۹۵) در یک تک بررسی که از روش روان‌تحلیل‌گری کوتاه مدت سود جسته بود، توانست ظرف ده ساعت در پنج جلسه، به درمان زن و شوهری بپردازد که از نظر سازگاری

در موقعیت بحرانی و حادی قرار گرفته بودند. کایسر همکاران (۱۹۹۸) نیز در پژوهشی، برنامه شناختی - رفتاری دو آموزش دهنده را که در یک تعطیل آخر هفته، به زن و شوهرهای ناسازگار و در گروه‌هایی با چهار زوج آموزش می‌دادند، تأیید کردند. بولتر و وامپلر (۱۹۹۹) از برنامه آموزش مهارت‌های ارتباطی، برای حل ناسازگاری‌های زناشویی سود جستند. راگ و برادبوری (۱۹۹۹) نیز با بررسی ۵۶ زوج تازه ازدواج کرده، به این نتیجه دست یافتند که ۶۸ درصد ازدواج‌ها را می‌توان به طور دقیقی براساس متغیرهای ارتباط و پرخاشگری و پیامدهای آن طبقه‌بندی کرد. پژوهشگران اخیر به این نتیجه دست یافتند که پرخاشگری، متمایزکننده زوج‌های جداشده یا طلاق گرفته، از زوج‌هایی است که متأهل باقی مانده بودند. بدین ترتیب، این پژوهشگران پیشنهاد می‌کنند تمرکز بر هر دو عامل در تلاش‌های مربوط به استحکام زناشویی و جلوگیری از طلاق، ضرورت دارد (همان جا).

مروری بر پژوهش‌های انجام شده در ایران نشان می‌دهد که پژوهشگران ایرانی، بیشتر از نظر بنیادی و علت‌شناسی ناسازگاری‌های زن و شوهرها به تحقیق پرداخته‌اند و به جنبه کاربردی و روان‌درمانگری زوج‌های ناسازگار توجه چندانی نداشته‌اند. برای نمونه ملازاده (۱۳۷۲) در پژوهش خود به این نکته دست یافت که هم‌بستگی در عوامل شخصیت پرشش‌نامه‌شانزده عاملی کتل در زوج‌های سازگار، در سطح ۹۵ درصد اطمینان بیشتر از زوج‌های در حال طلاق است. خدایپناهی (۱۳۷۴) در پژوهش خود، همخوانی سطح تهییج‌طلبی زوجین را یک عامل مهم سازگاری زندگی زناشویی تلقی کرد. نوایی‌نژاد (۱۳۷۶) با پژوهش خود نشان داد که ازدواج موفق، با الگوی رفتار تیپ $a(I=20)$ و برون‌گرایی $(I=1)$ ، رابطه مثبت دارد. سلیمانیان (۱۳۷۳) با پژوهش خود نشان داد که میزان تفکرات غیرمنطقی در افرادی که نارضایی زناشویی دارند، در سطح ۹۵ درصد اطمینان بیشتر از زوجینی است که رضایت زناشویی دارند (دانش، ۱۳۸۲).

۳- ازدواج و اهمیت آن از نظر اسلام

در دیدگاه اسلامی ازدواج و تشکیل خانواده از قداست ویژه‌ای برخوردار است و به فرموده پیامبر (ص) بنیان ازدواج، محبوب‌ترین و بهترین بنیان در نزد خداوند شناخته می‌شود

(آیت‌اللهی به نقل از مجلسی و محدث نوری، ۱۳۸۱). خداوند حکیم در کتاب آسمانی خود، قرآن، به ازدواج فرمان می‌دهد و می‌فرماید: «و البته باید مردان و زنان بدون همسر و بردگان و کنیزان نیکوکار خود را به ازدواج یکدیگر درآورید. اگر آنها فقیر باشند، خداوند به لطف خود آنها را بی‌نیاز خواهد کرد» (النور: ۳۲). امام علی (ع) ازدواج را سنت پیامبر معرفی می‌کند و می‌فرماید: ازدواج کنید، زیرا رسول خدا (ص) می‌فرماید: «هرکس دوست دارد از سنت و روش من پیروی کند (بداند که) ازدواج شیوه و روش من است» (آیت‌اللهی، ۱۳۸۱) به نقل از مجلسی). در دیدگاه اسلامی، هدف اصلی از ازدواج رسیدن به آرامش روان، صمیمیت، رشد، کمال و نزدیکی پروردگار است (افروز، ۱۳۸۶، فقیهی، ۱۳۸۶، سالاری فر، ۱۳۸۵).

پروردگار حکیم در کتاب آسمانی خود، والاترین هدف و دستاورد ازدواج را رسیدن همسران به آرامش روان معرفی می‌کند و ریشه‌گرایی مرد به زن و آرمیدن او در سایه انس به زن را مودت و رحمت و یا همان محبتی می‌داند که خداوند بین آنها قرار داده است.

« از جمله نشانه‌های او این است که همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید و در میان تان دوستی و مهربانی قرار داد. در این نشانه‌هایی است برای گروهی که تفکر می‌کنند» (الروم: ۲۱). خداوند متعال با توجه به ویژگی‌ها، توانمندی‌ها و نیازهای گوناگون و متفاوت زن و مرد، برای هر یک حقوقی قرار داده و آنها را به ادای آنها مکلف کرده است. آنچه مسلم است آگاهی از این حقوق مهم‌ترین پیش‌زمینه ارتقای کیفیت زندگی مشترک همسران و افزایش رضایت زناشویی و لازمه تعهد و پای بندی به آنها می‌باشد. در آموزه‌های اسلامی، رفتار و اخلاق شایسته از جمله حقوق مشترک همسران شمرده می‌شود.

اخلاق شایسته و خوش رفتاری همسران سبب استمرار احساس رضایتمندی زناشویی اولیه، افزایش صمیمیت و شکل‌گیری روابط حسنه میان آنها خواهد شد. در قرآن مجید از این اخلاق شایسته به «معاشرت به معروف» یاد شده است. بیش از بیست بار کلمه «معروف» برای جنبه‌های مختلف روابط خانوادگی به کار رفته که چگونگی روابط زن و شوهر از مهم‌ترین این جنبه‌ها می‌باشد (سالاری فر، ۱۳۸۵). برای نمونه می‌توان به «... عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ»

یعنی «با همسر خود به نیکویی رفتار کنید...» (النساء: ۱۹) اشاره کرد. معاشرت به معروف و یا همان خوش رفتاری همسران که در آیات قرآن و روایات مورد تأکید قرار گرفته از نظر علامه طباطبایی، مفسر بزرگ شیعه به آداب و شیوه‌های رفتاری مناسب در یک جامعه که عقلای آن به رسمیت می‌شناسند یا هر عملی که افکار عمومی آن را رفتاری شناخته شده و مأنوس بداند و با ذائقه، اهل هر اجتماعی سازگار باشد، گفته می‌شود (سالاری فر، ۱۳۸۵ به نقل از علامه طباطبایی).

۴- عوامل تحکیم خانواده از نظر اسلام

بنابراین مواردی چون، ابراز محبت، احترام متقابل، عفو و گذشت، خوش‌گمانی و بردباری نمودهایی از رفتار به معروف و یا مهارت‌های اخلاقی می‌باشند که در ادوار آموزشی مورد نظر به همسران کارکنان نیروی انتظامی استان چهارمحال و بختیاری تعلیم داده شد.

۴-۱- ابراز محبت: از جمله نعمت‌های بزرگ الهی که به انسان عنایت شده، محبت و الفتی است که بین زن و شوهر قرار دارد، به گونه‌ای که خداوند متعال در قرآن مجید زن را مایه آرامش مرد معرفی می‌کند «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا» (الروم: ۲۱): از نشانه‌های قدرت خداوند این است که همسران شما را از جنس شما قرار داد تا به وسیله آنها آرامش یابید

محبت به همسر موجب شادابی او می‌شود. بانویی که از شوهر خود محبت و صمیمیت ببیند، به زندگی امیدوار گشته، صادقانه خدمت می‌کند و به زندگی و به همسر و فرزندان‌ش عشق می‌ورزد. به همین ترتیب محبت زن به شوهر موجب شوق و سرور مرد گردیده و چنان در روح و روان او تأثیر مثبت می‌گذارد که در مقابل سختی‌ها، رنج و مشکلات زندگی کمر خم نکرده و از اراده‌ای پولادین برخوردار می‌گردد.

براین اساس، بهترین کلید حل مشکلات زناشویی، اظهار عشق و علاقه است. زیرا زن کانون محبت و موجودی صد در صد عاطفی است، به همین جهت است که آیین مقدس اسلام به مرد دستور می‌دهد به همسرش محبت کند.

۴-۲- احترام متقابل : در دیدگاه اسلامی یکی از نمودهای رفتار شایسته با همسر، به عنوان یکی از حقوق متقابل و مشترک همسران محسوب می‌شود (سالاری فر، ۱۳۸۵، حیدری، ۱۳۸۶ و حسینی، ۱۳۸۷) و مورد توجه ویژه پیشوایان دین قرار گرفته است. امام سجاد (ع) تکریم و احترام زن را واجب دانسته و در این باره فرموده‌اند: «حق زن بر تو (شوهر) آن است که بدانی خداوند او را مایه آرامش تو قرار داده، پس بدان که همسری او نعمتی الهی می‌باشد و بر تو لازم است تا او را تکریم و احترام نمایی» (آیت‌اللهی، ۱۳۸۱ به نقل از حر عاملی). پیامبر (ص) نیز در بیانی بسیار زیبا تکریم زنان را نشانه بزرگواری مردان دانسته‌اند و فرموده‌اند: «تکریم نمی‌نمایند زنان را مگر افراد بزرگوار و تحقیر نمی‌نمایند ایشان را مگر فرومایگان» (آیت‌اللهی، ۱۳۸۱ به نقل از پاینده). همچنین در منابع اسلامی نمودهای رفتاری احترام متقابل همسران شامل ۱- گفتگوی محترمانه؛ ۲- گوش دادن و توجه به همسر؛ ۳- آراستگی همسران در مقابل یکدیگر؛ ۴- همکاری با همسر در امور منزل؛ ۵- وقت گذاشتن برای همسر؛ ۶- استقبال و بدرقه همسر؛ ۷- هدیه دادن؛ ۸- سپاسگزاری و قدردانی؛ ۹- سلام کردن هنگام ورود به منزل؛ ۱۰- احترام به حریم خصوصی و تفاوت های فردی برشمرده شده و تشریح شده است. پژوهش های انجام شده نیز نشان می دهد همسرانی که از احترام و علاقه متقابل بیشتری نسبت به یکدیگر برخوردارند رضایت زناشویی بیشتری را گزارش می کنند (دانش، ۱۳۸۲) و توهین و سرزنش همسر در برابر احترام به او از ویژگی های ارتباطی همسران ناسازگار محسوب می شود (سعیدی، ۱۳۸۵).

۴-۳- بخشش و گذشت: چشم پوشی از خطاها به جای تلافی جویی و انتقام گیری، یکی دیگر از مهم ترین نمودهای خوش رفتاری همسران می باشد (سالاری فر، ۱۳۸۵). در زندگی زناشویی به دلیل ارتباط مداوم و نزدیک همسران، موقعیت های بی شماری پیش می آید که تنها با بخشش و گذشت و نه با تلافی جویی و انتقام خواهی می توان بر آنها چیره شد و کانون زندگی خانوادگی را از گزند و آسیب در امان داشت. چنانچه بر اساس پژوهش های انجام شده در زمینه ناسازگاری های زناشویی نیز، پاسخ به رفتارهای منفی همسر بر اساس مقابله به مثل یا

تلافی، یکی از ویژگی‌های بارز همسران ناسازگار شمرده می‌شود (هالفورد، ۲۰۰۱). خداوند همهٔ بندگان خویش را به عفو و بخشش خطاهای یکدیگر فرا می‌خواند و به آنان خبر می‌دهد که اگر اشتباهات دیگران را ببخشند، خداوند نیز از گناه آنان چشم پوشی می‌کند. چنانچه می‌فرماید: «عفو کنید و چشم پوشی نمایید. آیا دوست ندارید که خداوند شما را ببخشد، خداوند بسیار آمرزنده و مهربان است» (النور: ۲۲) و عفو و بخشش به هنگام خشم را یکی از صفات اهل ایمان می‌شمارد (الشوری: ۳۷). در آموزه‌های اسلامی پیامدهای مثبت عفو و گذشت، حدود عفو و گذشت، آداب عفو و گذشت و راهکارهای آراسته شدن به آن و مقابله با تلافی‌جویی به طور کامل بر شمرده شده است.

۴-۴- خوش بینی: رفتار با همسر بر اساس خوش گمانی یکی دیگر از ملاک‌های رفتار شایسته می‌باشد (صادقیان، ۱۳۸۷، حیدری، ۱۳۸۵). بنابر پژوهش‌های انجام شده در زمینهٔ تحلیل عوامل مؤثر بر رضایت زناشویی، تعصبات ادراکی و شناخت‌های منفی، یکی از نشانه‌های اصلی همسران ناسازگار محسوب می‌شود (هالفورد؛ ۲۰۰۱). انسانی که تحت آموزه‌های اسلامی قرار می‌گیرد به خود، خداوند و جهان هستی خوش بین است و آثار این خوش بینی در تمامی ابعاد زندگی وی از جمله در روابط بین فردی اش متجلی خواهد شد. خداوند حکیم در کتاب آسمانی خود قرآن، به افراد باایمان دستور می‌دهد که از گمان‌ها و ذهنیت‌های منفی نسبت به دیگران خودداری کنند و این گمان‌های منفی را گناه می‌شمرد و می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید از بسیاری گمان‌ها و ذهنیت‌ها اجتناب ورزید که برخی از این گمان‌ها گناه است» (الحجرات: ۱۲) و از صحبت از روی حدس و گمان و بدون هیچ گونه شاهد و دلیل نهی می‌فرماید: «چرا چیزی را می‌گویید که نمی‌دانید» (النور: ۱۵). به دلیل تأثیر بسیار زیاد مثبت‌اندیشی و خوش بینی بر تمامی ابعاد زندگی انسان، دین اسلام نیز برای آن اهمیت ویژه‌ای قائل شده و در آموزه‌های خود بر مثبت‌اندیشی و پیامدهای آن از دیدگاه آیات و روایات و راهکارهای شناختی و رفتاری مقابله با بدگمانی و منفی‌بافی تأکید بسیار کرده است.

۵- عوامل برهم زننده استحکام روابط خانوادگی

۱-۵- **خشونت**: در دیدگاه اسلامی پرخاشگری های بدنی و کلامی همسران با یکدیگر یکی از مهم ترین نمودهای بدرفتاری همسران می باشد و سبب از بین رفتن مهم ترین حق مشترک آنها؛ یعنی معاشرت به معروف می شود (حیدری، ۱۳۸۶). خشونت های کلامی و بدنی یکی از دلایل عمده کاهش رضایت زناشویی و فروپاشی کانون خانواده محسوب می شود. ارتباط های نامناسب و بدکارکرد به وجود آمده در میان همسران، در همان سال های نخستین ازدواج منجر به افزایش خشونت در رابطه آنها می شود (هالفورد، ۲۰۰۱). خداوند حکیم در کتاب آسمانی خود، مهار و واپایش خشم را از صفات مؤمنین و پرهیزکاران می شمرد و در توصیف آنها می فرماید: «کسانی که از گناهان بزرگ و زشتکاری ها خود را به دور می دارند و چون به خشم می آیند، درمی گذرند» (الشوری: ۳۷). «همانان (پرهیزکاران) که در فراخی و تنگی انفاق می کنند و خشم خود را فرو می برند و از مردم درمی گذرند» (آل عمران: ۱۳۴). آنچه از این دو آیه برمی آید آن است که بروز خشم در وجود انسان اجتناب ناپذیر است و آنچه اهمیت دارد، واپایش و مهار این خشم است. امام علی (ع) در کلامی ارزشمند، بزرگ ترین پیامد منفی خشم را این چنین بیان می کنند: «شدت خشم منطق انسان را دگرگون می سازد، ریشه دلیل را قطع می کند و فهم و شعور را مختل می سازد» (صادقیان، ۱۳۸۷ به نقل از مجلسی). در چنین حالتی سرزدن هر رفتاری از انسان دور از انتظار نیست. چنانچه امام محمدباقر (ع) می فرماید: «چه چیز سخت تر از خشم است؟ همانا مرد غضب می کند. پس کسی که خداوند خون او را حرام کرده می کشد و یا به زن پاکدامن تهمت می زند». در آموزه های اسلامی خشونت و خاستگاه آن تشریح شده و راهکارهایی شناختی و رفتاری برای مقابله با خشونت های کلامی و بدنی ارائه شده است.

۲-۵- **خود برتری بینی**: انتقادناپذیری، بی توجهی به خواست و نظرات دیگران، نپذیرفتن تفاوت های فردی، گوش ندادن به دیگران و نپذیرفتن پند آنان، نمودهایی از وجود خودبرتربینی در انسان است. خودبرتربینی و یا تکبر یکی از زشت ترین ویژگی های

اخلاقی ناپسند است که در مقابل فروتنی و تواضع قرار می‌گیرد و می‌تواند ریشه بسیاری از ناسازگاری‌ها و نارضاقتی‌های زناشویی قرار گیرد، صمیمیت و نزدیکی همسران را به طور قابل ملاحظه‌ای کاهش دهد و سبب تضييع و تباه شدن حق مشترک خوش رفتاری با همسر می‌شود. خداوند حکیم در کتاب آسمانی خود قرآن، تکبر را عامل اصلی سجده نکردن شیطان بر آدم و طرد او از درگاه خداوندی می‌داند و می‌فرماید: «و چون فرشتگان را فرمودیم برای آدم سجده کنید پس به جز ابلیس که سر باز زد و کبر ورزید و از کافران شد همه به سجده درافتادند» (البقره: ۳۴). خداوند، انسان‌ها را از رفتار و مشی متکبرانه نهی کرده و می‌فرماید: «و به تکبر از مردم رخ متاب و به نخوت زمین راه مرو. به راستی که خداوند هیچ گردن‌فراز خودستایی را دوست نمی‌دارد» (لقمان: ۱۸). امام هادی (ع) با گفتار گهربار خود معیار بسیار خوبی برای تشخیص رفتارهای فروتنانه و متکبرانه ارائه داده‌اند. از نظر امام هادی (ع)، فروتنی آن است که انسان با مردم چنان رفتار کند که دوست دارد با خودش آن گونه رفتار شود. خودبرتربینی در هر زمینه مانند ثروت، موقعیت اجتماعی، مدرک تحصیلی، حسب و نسب، عبادت و پرهیزکاری یا در زمینه‌های دیگر به دلیل ایجاد حصارپندار برتری بر دیگران است که در ذهن فرد به وجود آمده است. این پندار برتری بر دیگران، برحسب شدت خود رفتارهای خاصی را در افراد خودبرتربین شکل می‌دهد. آنان به هنگام هرگونه تهدیدی برای برتری خیالی خود به رفتارهای زشتی چون پرخاشگری، تلافی‌جویی، بداخلاقی، تحقیر و کوچک شمردن دیگران دست می‌زند و بدین وسیله بیش از پیش از دیگران دور شده و در برتری خیالی خویش غرق می‌شود و از رشد و تعالی انسانی خود نیز باز می‌ماند. در همین راستا در آموزه‌های اسلامی ریشه‌ها و خاستگاه‌های خودبرتربینی، نمودهای شناختی و رفتاری خودبرتربینی و راهکارهایی شناختی رفتاری برای مقابله با آن ارائه می‌شود (محمودزاده، حسینیان، احمدی و فاتحی زاده، ۱۳۸۵).

بررسی میزان اثربخشی آموزش مهارت‌های اخلاقی بر بهبود رفتار همسران

۳-۵- اخلاق جنسی: ارضای نیازهای جنسی زن و مرد دومین حقوق مشترک آنها و یکی از مهم ترین اهداف ازدواج محسوب می شود (سالاری فر، ۱۳۸۵). بنابر پژوهش های انجام شده نیز تأمین نیاز جنسی همسران با میزان بالای رضایتمندی آنها از رابطه زناشویی همراه است و رابطه جنسی ضعیف و ناکارآمد یکی از دلایل عمده ناسازگاری های زناشویی محسوب می شود (هالفورد، ۲۰۰۱). از همین رو دین اسلام آموزش های زیادی در این زمینه ارائه کرده و برای بهبود عملکرد جنسی همسران راهکارهایی مانند آراستگی همسران، لزوم پیش نوازی در رابطه جنسی و نقش فعال زن در رابطه جنسی را ارائه کرده است. به عنوان نمونه، امام محمدباقر (ع) می فرماید: «سزاوار نیست که زن خود را بدون آرایش نگه دارد، هرچند با آویختن گردنبندی به گردن باشد». همچنین امام صادق (ع) در مورد لزوم آراستگی مرد برای همسرش می فرماید: «همان طور که مردان دوست دارند زنان خود را زینت شده ببینند، زنان نیز همین مسئله را برای شوهران خود دوست دارند» و امام کاظم (ع) در این زمینه می فرماید: «آراستگی مرد از جمله چیزهایی است که عفت زن را زیاد می کند. همانا زنان از عفت دور شوند، چون همسرانشان آراستگی را ترک کردند» (فقیهی، به نقل از طبرسی ۱۳۸۶). بنابر پژوهش های انجام شده در زمینه رفتار جنسی، عدم وجود پیش نوازی کافی و عجله در ارتباط جنسی، رفتارهای نامطلوب و زمخت مردان و نادیده انگاشتن فنون مؤثر بر برانگیختگی در ارتباط جنسی از دلایل اساسی کاهش میل جنسی و کاهش لذت همسران از روابط جنسی محسوب می شود (عشقی، ۱۳۸۵).

فعال بودن و بانشاط بودن زنان در رابطه جنسی یکی از موارد مهم در بهبود عملکرد جنسی همسران است. برخلاف برخی از افکار غیرمنطقی و ناکارآمد موجود، از دیدگاه اسلامی زنان باید به هنگام ارتباط جنسی نقشی پویا داشته باشند و از کم رویی و خجالت اجتناب کنند. چنانچه به فرموده پیامبر (ص) «بهترین زنان آن کسی است که وقتی با همسرش تنها باشد جامه شرم و حیا را بیرون می آورد» (فقیهی، ۱۳۸۶ به نقل از مجلسی). خوش رفتاری با همسر دومین حق مشترک همسران است.

با توجه به اینکه الگوی ایرانی اسلامی خانواده اخلاق محور است و فرهنگ سازی در جهت گسترش اخلاق اسلامی در خانواده مهم ترین و کوتاه ترین راهبرد نظری و عملی در طراحی الگوی مطلوب خانواده است (نوابی نژاد، ۱۳۹۲) و از آنجا که آگاهی از این حقوق مشترک مهم ترین پیش زمینه ارتقای کیفیت زندگی مشترک همسران و لازمه تعهد و پایبندی به آنها می باشد به نظر می رسد که زوج درمانی اسلامی با این مبنا بتواند به افزایش رضایت زناشویی بیانجامد.

۶- **سؤالات تحقیق:** با توجه به موارد عنوان شده، نقش و اهمیت آموزش مهارت های اخلاقی در محیط خانواده، این پژوهش در پی بررسی اثر بخشی آموزش های موصوف از سوی نهاد عقیدتی سیاسی فرماندهی انتظامی استان چ وب بر بهبود رفتار همسران شاغل در سازمان متبوع می باشد. به همین ترتیب، جهت بررسی موضوع سؤالات زیر مطرح می گردد:

- ۱) همسران کارکنان به چه میزان از آموزش های ارائه شده رضایتمندی دارند؟
- ۲) آیا میان رضایتمندی از آموزش ها و یادگیری ارتباط وجود دارد؟
- ۳) آیا میان رضایتمندی از آموزش ها و بهبود رفتار مخاطبین ارتباط وجود دارد؟
- ۴) آیا میان یادگیری و بهبود رفتار مخاطبین ارتباط وجود دارد؟

۷- روش تحقیق

پژوهش حاضر به روش توصیفی - همبستگی انجام گرفته است و از نظر هدف، از جمله پژوهش های کاربردی در زمینه تربیت دینی محسوب می گردد. جامعه آماری این تحقیق، ۳۰۰ نفر و حجم نمونه شامل ۱۰۳ نفر از مخاطبان حاضر در دوره های آموزش گروهی مهارت های اخلاقی ویژه خانواده کارکنان ناجا که در سال ۱۳۹۲ توسط نهاد عقیدتی سیاسی فرماندهی انتظامی استان چهارمحال و بختیاری برگزار گردیده بود.

شیوه نمونه گیری نیز تصادفی ساده بوده است. ابزار گردآوری داده ها پرسش نامه سه سطحی شامل متغیر های مستقل رضایتمندی، سطح معلومات (یادگیری)، بهبود رفتار بوده است. روایی این پرسش نامه، در مطالعات مختلف بر روی نمونه های متفاوت تعیین

گردیده که حاکی از اعتبار بالای آن در ابعاد مختلف می باشد. مقیاس اندازه گیری مورد استفاده در این سنجش، لیکرت می باشد؛ بدین ترتیب سطوح ذکر شده در پرسش نامه بر اساس پنج درجه ارزشی «خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم» مورد ارزیابی قرار گرفته اند. لازم به ذکر است این پرسشنامه از حیث محتوایی مورد تأیید کارشناسان و پژوهشگران متعددی قرار گرفته است. همچنین برآورد کمی از اعتبار این پرسش نامه با استفاده از آزمون آلفا، در مجموع پرسش نامه ۰/۷۷ بوده است.

این آزمون همچنین به دلیل استاندارد بودن دارای پایایی بالایی است. مقدار آلفا برای متغیرهای سطح رضایتمندی ۰/۷۷، سطح یادگیری ۰/۷۱ و سطح بهبود رفتار ۰/۸۳ می باشد. روش کار در این پژوهش بدین صورت بود که مخاطبین گروه آزمایش خانواده کارکنان نیروی انتظامی استان چ وب (زوجین)، ۶ دوره چهار ساعته برنامه آموزش گروهی مهارت های اخلاقی را در بازه زمانی ۹ ماهه دریافت نموده و پس از پایان یافتن این ادوار نظر سنجی مربوط میان ایشان توزیع، جمع بندی و با استفاده از آمار توصیفی و آمار استنباطی (آزمون همبستگی پیرسون) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. هدف از اتخاذ آزمون یاد شده در این پژوهش بررسی همبستگی و ارتباط میان متغیرهای ذکر شده بوده است؛ بالطبع ایجاد رضایتمندی از دوره مذکور در بین مخاطبان ارتباط عمیقی با ارتقای سطح معلومات ایشان در زمینه مهارت های اخلاقی مطرح شده در دوره دارد، به عبارت واضح تر این گونه متصور است که به میزان یادگیری مخاطبین از مطالب مطرح شده با رضایتمندی ایشان از دوره ارتباط مستقیم دارد و با افزایش رضایتمندی، یادگیری مخاطبین نیز افزایش پیدا خواهد کرد.

همین رابطه در مورد همبستگی میان متغیرهای دیگر تحقیق نیز موجود می باشد. لذا با توجه به این که متغیرهای موجود مقیاسی هستند، لزومی ندارد که از آزمون‌ها و جداول دوبعدی استفاده کنیم، بلکه به منظور تفسیر رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته می توان از قوی ترین ضریب همبستگی خطی یعنی ضریب همبستگی پیرسون استفاده نمود. فرمول پیرسون یک فرمول متقارن، و دامنه تغییر مقدار آن از -۱ تا +۱ است. +۱ به معنای همبستگی مستقیم کامل، و -۱ نشانه همبستگی معکوس کامل است. ضریب همبستگی وجود،

شدت و جهت رابطه میان متغیرها را می‌سنجد.

نکته حائز اهمیت این که با توجه به ارزش گذاری انجام شده، میانگین پاسخ های داده شده برای هر قسمت در نظر گرفته شده است؛ ضمناً در آزمون همبستگی پیرسون به سطح معنا داری آزمون رجوع می‌گردد که چنانچه مقدار آن از ۰/۰۵ کمتر باشد.

فرض نبود تفاوت بین میانگین ها رد شده و بدین معنا آزمون اتخاذ شده معنا دار خواهد بود. و چنانچه بیشتر از مقدار موصوف باشد؛ آزمون معنا دار نخواهد بود و به دنبال آن فرض تحقیق نیز رد می‌گردد.

۸- حجم نمونه و روش نمونه گیری

پس از برآیند جامعه آماری، مخاطبینی (زوجین) که در ادوار آموزشی مذکور شرکت داشته اند تعداد 300 نفر احصاء شدند. فرمول محاسبه حجم نمونه برای برآورد میانگین $n = \frac{z^2 s^2}{d^2}$ بوده که در این جا S انحراف معیار صفت مورد نظر، Z ضریب اطمینان و d مقدار اشتباه مورد قبول در برآورد صفت مورد نظر می‌باشد. ضریب اطمینان در نظر گرفته شده 95 درصد و $d = 0.08$ استفاده گردید که با توجه به محاسبه آن در جامعه موصوف (با این وصف که تعداد جامعه مشخص بوده) تعداد نمونه 103 نفر در نظر گرفته شده است.

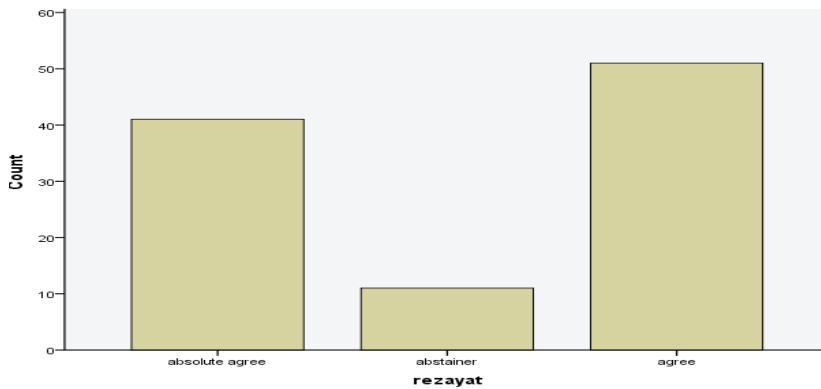
۹- ابزار گردآوری داده ها

در تدوین ادبیات پژوهش و مباحث نظری، گردآوری داده ها با روش کتابخانه ای با مطالعه متون، مقالات، کتاب ها، مجلات، پایان نامه ها و با استفاده از ابزار برگه برداری صورت گرفته است. همچنین در بخش جمع آوری داده ها مربوط به جامعه آماری از ابزار پرسشنامه، آمار توصیفی (نمودار و جدول) و آمار استنباطی به شرح زیر استفاده شده است.

سؤال اول: همسران کارکنان به چه میزان از آموزش های ارائه شده رضایتمندی دارند؟

جدول شماره ۱- تحلیل داده ها در سطح اول پرسشنامه

درجه اوج	چرتکی		ارزائین	انحراف معیار	میانگین		بالاترین محدوده پاسخ ها	پایین ترین محدوده پاسخ ها	حجم نمونه	سطح مورد مطالعه
	خطای استاندارد	آمار کلی			خطای استاندارد	آمار کلی				
۰.۴۷۲	-۰.۸۱۲	۰.۲۳۸	-۰.۱۸۸	۰.۳۱۲	۰.۵۵۸۲۸	۰.۰۵۵۰۱	۳.۹۳۴۰	۵.۰۰	۱۰۳	رضایتمندی حجم کلی
									۱۰۳	

نمودار شماره ۱- نمایش وضعیت پاسخ گویی به متغیر رضایتمندی

نمودار فوق نشان دهنده وضعیت پاسخ گویی به متغیر رضایت مندی بوده و بیانگر آمار بالای گزینه های کاملاً موافق و موافق است. بر اساس جدول شماره ۱ و آمار موجود من جمله محدوده اطمینان به دست آمده از بالاترین پاسخ تا پایین ترین پاسخ و همچنین مواردی چون آمار کلی میانگین پاسخ های موجود، رضایتمندی مخاطبان از دوره مذکور قابل اثبات می باشد.

سؤال دوم: آیا میان رضایتمندی از آموزش ها و یادگیری ارتباط وجود دارد؟

با عنایت به جدول شماره ۲ مشاهده می گردد که Sig. (۲-tailed) = ۰,۰۰۸ می باشد؛ به عبارت دیگر به دلیل این که عدد مورد نظر کمتر از سطح معناداری آزمون می باشد در نتیجه آزمون اتخاذ شده به لحاظ آماری معنادار می باشد. از موارد دیگر نسبت همبستگی

این دو مقدار می باشد که عدد ۲۵۸ را نشان می دهد، این داده (با در نظر گرفتن مقدار همبستگی تام=۱) نمایانگر همبستگی مثبت این دو سطح می باشد. به عبارت دیگر می توان گفت افزایش رضایتمندی از دوره موجب تشویق مخاطبان در امر یادگیری از مطالب مطرح شده و بالتبع ارتقاء سطح معلومات ایشان در زمینه مهارت های اخلاقی شده است.

جدول شماره ۲- همبستگی متغیرهای رضایتمندی و یادگیری

مقادیر	رضایتمندی	یادگیری
ضریب همبستگی پیرسون	1	.258**
رضایت مندی		.008
Sig. (2-tailed)		
حجم نمونه	103	103
ضریب همبستگی پیرسون	.258**	1
یادگیری		.008
Sig. (2-tailed)		
حجم نمونه	103	103

سؤال سوم: آیا میان رضایتمندی از آموزش ها و بهبود رفتار مخاطبین ارتباط وجود دارد؟ با عنایت به جدول شماره ۳ مشاهده می گردد که Sig. (2-tailed) = ۰,۰۰۰ می باشد؛ به عبارت دیگر به دلیل این که عدد مورد نظر کمتر از سطح معنا داری آزمون می باشد در نتیجه آزمون اتخاذ شده به لحاظ آماری معنادار می باشد. از موارد دیگر نسبت همبستگی این دو مقدار می باشد، که عدد ۳۵۷ را نشان می دهد، این داده (با در نظر گرفتن مقدار همبستگی تام=۱) نمایانگر همبستگی مثبت این دو سطح می باشد. در نتیجه می توان گفت افزایش رضایتمندی از دوره باعث افزایش بروز روابط و رفتار پسندیده و اخلاق محور از سوی مخاطبان گروه آزمایش شده است.

بررسی میزان اثر بخشی آموزش مهارت های اخلاقی بر بهبود رفتار همسران

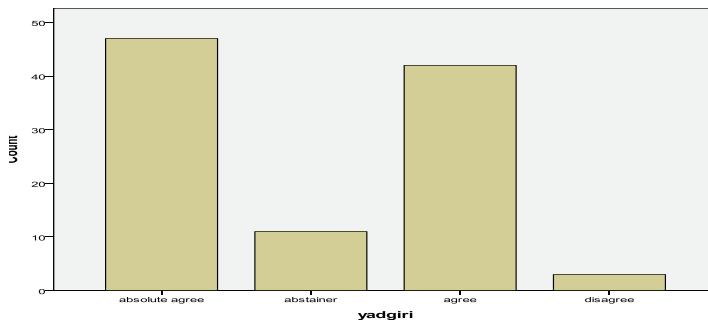
جدول شماره ۳- همبستگی متغیر های رضایتمندی و بهبود رفتار

بهبود رفتار	رضایتمندی	مقادیر
.375**	1	ضریب همبستگی پیرسون رضایتمندی
.000		Sig. (2-tailed)
103	103	حجم نمونه
1	.375**	ضریب همبستگی پیرسون بهبود رفتار
.000		Sig. (2-tailed)
103	103	حجم نمونه

جدول شماره ۴- تحلیل داده های سطح یادگیری

واریانس	انحراف معیار	میانگین		بالا ترین محدودده پاسخ ها	پایین ترین محدودده پاسخ ها	حجم نمونه	مقدار(سطح)
		خطای کل	میانگین پاسخ ها				
.538	.73321	.07225	3.9544	5.00	2.00	103	یادگیری
						103	حجم کلی نمونه

جدول بالا آمار توصیفی مربوط به نحوه پاسخ گویی به سوالات سطح یادگیری می باشد.

نمودار شماره ۲- نمایش وضعیت پاسخ گویی به متغیر یادگیری

نمودار فوق نحوه پاسخگویی مخاطبین در سطح دوم پرسش نامه یادگیری (سطح معلومات) را نشان می دهد.

سؤال چهارم: آیا میان یادگیری و بهبود رفتار مخاطبان ارتباط وجود دارد؟

با عنایت به جدول شماره ۴ مشاهده می گردد که Sig. (2-tailed) = ۰,۰۰۰ می باشد؛ به عبارت دیگر به دلیل این که عدد مورد نظر کمتر از سطح معناداری آزمون می باشد در نتیجه آزمون اتخاذ شده به لحاظ آماری معنادار می باشد. از موارد دیگر نسبت همبستگی این دو مقدار می باشد که عدد ۰,۶۹۳ را نشان می دهد، این داده (با در نظر گرفتن مقدار همبستگی تام=۱) نمایانگر همبستگی قوی این دو سطح می باشد. در نتیجه می توان گفت افزایش یادگیری و سطح معلومات از مطالب عنوان شده در دوره های آموزشی (مهارت های اخلاقی) دوره باعث افزایش بروز روابط و رفتار پسندیده و اخلاق محور از سوی مخاطبان شده است.

جدول شماره ۵- همبستگی متغیر های یادگیری و بهبود رفتار

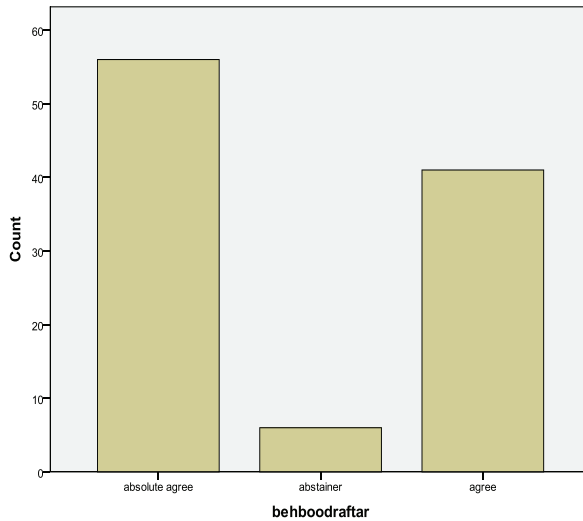
مقادیر	یادگیری	بهبود رفتار
ضریب همبستگی پیرسون	1	.693**
یادگیری	Sig. (2-tailed)	.000
حجم نمونه	103	103
ضریب همبستگی پیرسون	.693**	1
بهبود رفتار	Sig. (2-tailed)	.000
حجم نمونه	103	103

جدول شماره ۶- تحلیل داده های سطح بهبود رفتار

ارائه	انحراف معیار	میانگین		پایین ترین محدوده پاسخ ها	حجم نمونه	مقدار (سطح)
		میانگین پاسخ ها	خطای کل پاسخ ها			
بهبود رفتار	.61101	4.1689	.06021	5.00	103	بهبود رفتار
حجم کلی نمونه	.373			2.80	103	حجم کلی نمونه

جدول بالا آمار مربوط به نحوه پاسخ گویی به سوالات سطح رضایتمندی می باشد.

بررسی میزان اثربخشی آموزش مهارت های اخلاقی بر بهبود رفتار همسران

نمودار شماره ۳- نمایش وضعیت پاسخ گویی به متغیر بهبود رفتار
 نمودار فوق نحوه پاسخگویی مخاطبان در سطح سوم پرسش نامه- بهبود رفتار(روابط متقابل) را نشان می دهد.

۱۱- نتایج پژوهش و تحلیل آن

در راستای پاسخ گویی به سؤال اول، نظر به داده های موجود و تحلیل توصیفی صورت گرفته (جدول و نمودار)، علاقه مندی به دوره های آموزش مهارت های اخلاقی در بین همسران (زوجین) مورد آزمایش امری متصور بوده و مورد اثبات نیز قرار گرفت. علت طرح این سؤال از آن جهت بوده است که منشاء ارتباط جهت دستیابی به اثر بخشی دوره، اثبات علاقه مندی و یا رضایتمندی از آموزش های مطرح شده می باشد به عبارت دیگر، چنانچه رضایتمندی موجود نباشد ارتباط میان متغیر های دیگر بدون معنا خواهد بود. با توجه به تجزیه و تحلیل داده های مربوط به سؤال دوم و با عنایت به یافته های به دست آمده از آزمون همبستگی پیرسون برای ارزیابی تأثیر آموزش مهارت های اخلاقی با در نظر گرفتن

ارتباط میان سطح رضایتمندی و یادگیری، ملاحظه می‌گردد که دوره‌های آموزشی مذکور بر علاقه مندی کارکنان از ادوار تربیتی و آموزشی مجموعه عقیدتی سیاسی اثر مثبت داشته و به همین جهت اثبات رضایتمندی کارکنان از ادوار موصوف قابل اثبات می‌باشد. از طرفی ارتباط این دو مقوله نیز اثبات شد، بدین نحو که نحوه اجرای دوره (از حیث مطالب عنوان شده، زمان، مکان، استادان دعوت شده، نحوه مدیریت اجرای دوره و ...) بر روند یادگیری مخاطبان اثر مثبت داشته است. اما نکته قابل بحث پایین بودن نسبت همبستگی در مقایسه با سایر فرض‌ها می‌باشد که البته با توجه به رویکرد فرضیات ارائه شده قابل تفسیر می‌باشد. با توجه به این که یادگیری و افزایش سطح معلومات امری فطری می‌باشد. در نتیجه اثر پذیری قوی از مقولات دیگر من جمله رضایتمندی از دوره آموزشی مذکور، برای سطح یادگیری متصور نیست؛ به دیگر سخن هر فردی به میزان ظرفیت وجودی خویش از مطالب ارائه شده بهره‌مند می‌گردد خواه از نحوه اجرای دوره رضایت داشته باشد خواه این امر میسر نشده باشد. لیکن در تجزیه و تحلیل صورت گرفته این همبستگی متصور می‌باشد.

با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به سؤال سوم و با عنایت به یافته‌های دست آمده از آزمون همبستگی پیرسون برای ارزیابی تأثیر آموزش مهارت‌های اخلاقی با در نظر گرفتن ارتباط میان سطح رضایتمندی و بهبود رفتار، ملاحظه می‌گردد که دوره‌های آموزشی مذکور بر علاقه مندی کارکنان از ادوار تربیتی و آموزشی مجموعه عقیدتی سیاسی اثر مثبت داشته و به همین جهت اثبات رضایتمندی کارکنان از ادوار موصوف قابل اثبات می‌باشد. از طرفی ارتباط این دو مقوله نیز اثبات شد، بدین نحو که نحوه اجرای دوره (از حیث مطالب عنوان شده، زمان، مکان، استادان دعوت شده، نحوه مدیریت اجرای دوره و ...) بر بروز رفتار پسندیده و اخلاق محور از سوی مخاطبان (زوجین) اثر مثبت داشته است؛ لیکن با توجه به نسبت همبستگی به دست آمده علت اشاره شده فوق در این فرض نیز صادق است. بدین نحو که رویکرد رفتاری در هر فرد به طور مستقل بروز می‌کند هر چند در شرایط

خاص (بسته به نوع فضا و زمانی که فرد در آن قرار دارد) رفتار فرد تحت تاثیر اوصاف مذکور می گردد و بالطبع عدد به دست آمده در آزمون همبستگی ناظر به ارتباط همین مقوله می باشد.

در توضیح سؤال چهارم، رفتار هر فرد بسته به نوع شناخت و نگرش وی (اعم از مسائل اخلاقی، اجتماعی و...) شکل می گیرد. بدیهی است؛ هر اندازه فرد نسبت به مهارت های اخلاقی (در بعد رفتاری) اشرافیت داشته باشد، رفتار وی با مهارت های مذکور همسو تر می گردد. در نتیجه عدد به دست آمده نیز مؤید همین مطلب می باشد. از آنجا که در این آموزش، زوجین با ابعاد باورها، نگرش ها، عواطف و مهارت های رفتاری خود و همسرشان آشنا شدند و معنای زندگی شرافتمندانه را باز یافتند؛ کوشش کردند از پستی ها و آنچه باعث تنش در زندگی شان می شد؛ خود را مصون نگه دارند.

مبنای این نوع آموزش، کلام امیرالمؤمنین، امام علی علیه السلام است که فرمود: «مَنْ عَرَفَ شَرَفَ مَعْنَاهُ صَانَهُ عَنْ دَنَاءَةِ شَهْوَتِهِ وَ زُورِ مَنَاهُ» (آمدی، ۱۳۷۳، ج ۵: ۲۶: ۴۲۶). هرکس شرافت خود و معنا و هدف زندگی خویشتن را بشناسد، خود را از آلوده شدن به شهوت های پست و آرزوهای بیهوده مصون نگه می دارد. به تعبیر دیگر، امام علی علیه السلام بر این نکته تأکید دارد که تافرد به جنبه های وجودی خویش پی نبرد، از پیمودن راه نجات و خوشبختی، و پرهیز از تنش ها و نارضایتی ها، بازمی ماند و کسی که قدر خویشتن را نشناسد، به بدبختی می افتد (همان، ج ۵: ۴۳۸).

با توجه به نتایج بالا و دینی بودن آموزش های ارائه شده افزون بر اثربخشی محتوایی آموزش ها شاید بتوان گفت که یکی از علل اثربخشی مناسب آموزش ها، این است که گاهی برخی زوجین، به عنوان وظیفه شرعی خود نیز اقدام به اجرای محتوای آموزشی می کنند؛ حتی اگر به نتیجه آن اطمینان نداشته باشند؛ چراکه آن را وظیفه شرعی خود به شمار می آورند. بنابراین، نتیجه ضمنی این پژوهش همین خواهد بود که آنهایی که تعبد بیشتری در خصوص دستورهای الهی داشته اند، در تغییر زندگی تنشی به زندگی آرام و سعادت مند، موفق تر بوده اند و احساس رضایت بیشتری دارند. این یافته، خود مؤید نتیجه

پژوهش احمدی (۱۳۸۴) است که نشان داده است، تقیّدات مذهبی زوجین با سازگاری اخلاقی آنها رابطه همبستگی دارد؛ به این معنا که با افزایش گنجینه معلومات در بعد تقیّدات مذهبی زوجین، روابط و رفتار های بهنجار و حسنه نیز افزایش یافته و به دنبال آن میزان سازگاری زناشویی نیز بیشتر می شود.

همچنین از آنجایی که محتوای آموزش های ارائه شده، مهارت های اخلاقی به همسران است، این یافته با نتایج پژوهش آقامحمدیان (۱۳۸۴) همسویی نشان می دهد؛ چراکه نتایجش گویای آن بود که بین عوامل عقیدتی، اخلاقی و رفتاری استحکام زندگی زناشویی رابطه معناداری وجود دارد و در صورتی که این عوامل نادیده گرفته شوند، رضایتمندی زناشویی برای زوجین حاصل نخواهد شد.

منابع

- ۱- قرآن کریم
- ۲- احمدی، خدابخش (۱۳۸۴). «بررسی رابطه بین تقیدات مذهبی و ناسازگاری زناشویی»، مقالات همایش تقویت نظام خانواده و آسیب شناسی آن، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، قم.
- ۳- آقامحمدیان، حمیدرضا و همکاران، (۱۳۸۴). «بررسی عوامل مؤثر در تحکیم خانواده و رضایتمندی زناشویی»، چکیده مقالات همایش تقویت نظام خانواده و آسیب شناسی آن، مؤسسه پژوهشی امام خمینی (ره)، قم.
- ۴- افروز، غلامعلی (۱۳۸۶). روان شناسی خانواده - همسران برتر. تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
- ۵- انصاریان، حسین (۱۳۸۵). نظام خانواده در اسلام، قم: انتشارات ام ابیها.
- ۶- ایمانیان پور، منیژه (۱۳۸۴). «عوامل تزلزل خانواده»، چکیده مقالات همایش تقویت نظام خانواده و آسیب شناسی آن، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، قم.
- ۷- آمدی، عبدالواحد بن تمیمی (۱۳۷۳). غررالحکم و دررالحکم، شرح محمد خوانساری، چاپ پنجم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۸- آیت اللهی، زهرا (۱۳۸۱). زن و خانواده، تهران: شورای فرهنگی - اجتماعی زنان.
- ۹- پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۲). نهج الفصاحه (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول (ص))، چاپ چهارم، تهران: دنیای دانش.
- ۱۰- حسینی، سید داود. (۱۳۸۷). روابط سالم در خانواده، قم: مؤسسه بوستان کتاب.
- ۱۱- حیدری، مجتبی (۱۳۸۶). دینداری و رضامندی خانوادگی، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- ۱۲- دانش، عصمت (۱۳۸۵). «تأثیر خودشناسی اسلامی در افزایش میزان سازگاری زناشویی»، تازه‌ها و پژوهش‌های مشاوره، شماره یازده.
- ۱۳- دانش، عصمت (۱۳۸۲). «زوج درمانگری اسلامی»، مجموعه مقالات جوان، آرامش روان،

مشکلات، مشاوره و درمانگری با نگرش اسلامی، چاپ اول، تهران: انتشارات پژوهشکده حوزه و دانشگاه.

۱۴- سالاری فر، محمد رضا (۱۳۷۹). مقایسه نظریه خانواده درمانی مینوچین با دیدگاه اسلام در باب خانواده. پایان نامه کارشناسی ارشد، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه.

۱۵- همان (۱۳۸۵). درآمدی بر نظام خانواده در اسلام، قم: مرکز نشر هاجر.

۱۶- سعیدی، لیلا. بهرامی، فاطمه و اعتمادی، عذرا. (۱۳۸۵). «بررسی اثربخشی زوج درمانی کوتاه مدت راه حل مدار بر کاهش تعارضات زوجین شهرستان خمینی شهر اصفهان»، فصلنامه تازه ها و پژوهش های مشاوره، شماره بیست.

۱۷- سلیمانیان، علی اکبر (۱۳۷۳). بررسی تأثیر تفکرات غیرمنطقی بر نارضایتی زناشویی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم، دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی.

۱۸- سیدی، سید حسن. (۱۳۸۵). همانم گل‌های بهاری. قم: نسیم اندیشه.

۱۹- سیف، سوسن و اسلامی، معصومه (۱۳۸۴). «نقش باورهای ارتباطی در کارکرد خانواده»، چکیده مقالات همایش تقویت نظام خانواده و آسیب شناسی آن، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، قم.

۲۰- صادقیان، احمد (۱۳۸۷). قرآن و بهداشت روان، قم: پژوهش های تفسیر و علوم قرآن.

۲۱- طباطبایی، سید محمد (۱۴۱۷ ق). المیزان، چاپ پنجم، قم: انتشارات دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

۲۲- طبرسی، رضی الدین الحسن بن الفضل (۱۳۹۲). مکارم الاخلاق، چاپ ششم، قم: انتشارات شریف رضی.

۲۳- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۳ ق). وسائل الشیعه، چاپ پنجم، بیروت لبنان: دار احیاء التراث العربی.

۲۴- عشقی، روناک (۱۳۸۵). بررسی اثربخشی مشاوره رفتاری - شناختی جنسی زوجین بر بهبود سردمزاجی جنسی زنان آنها در شهر اصفهان. پایان نامه کارشناسی

- ارشد مشاوره خانواده، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- ۲۵- فقیهی، علی‌نقی و رفیعی‌مقدم، فاطمه (۱۳۸۸). «بررسی میزان اثربخشی آموزش‌های روان‌شناختی مبتنی بر روایات اسلامی در رضایت زناشویی زوجین»، مجله روان‌شناسی و دین، سال دوم، شماره سوم.
- ۲۶- فقیهی، علی‌نقی (۱۳۸۶). «آموزش‌های روان‌شناختی مبتنی بر قرآن و حدیث و بررسی تأثیرات روانی و تربیتی آن در روابط همسران»، دو فصلنامه تربیت اسلامی، شماره چهارم.
- ۲۷- مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۴ ق). بحار الانوار، بیروت لبنان: مؤسسه وفاء
- ۲۸- محمودزاده، اعظم؛ حسینیان، سیمین؛ احمدی، سید احمد و فاتحی زاده، مریم (۱۳۹۲). «بررسی تأثیر زوج درمانی اسلامی بر رضایت زناشویی زوجین شهر اصفهان»، دو فصلنامه مطالعات زن و خانواده، دوره اول، شماره ۲
- ۲۹- نوابی‌نژاد، شکوه (۱۳۹۲). الگوی ایرانی اسلامی خانواده اخلاق محور است، دومین کنفرانس الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت، تهران.
- ۳۰- نوابی‌نژاد، شکوه (۱۳۷۷). «بررسی ملاک‌ها و عوامل موفق در همسرگزینی و ارتباط آن با برخی از ویژگی‌های شخصیتی دانشجویان»، همایش کشوری نقش ازدواج در بهداشت روانی دانشجویان، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تهران.
- ۳۱- نوری، میرزا حسین (۱۴۰۸ ق). مستدرک الوسائل، چاپ دوم، بیروت لبنان: مؤسسه آل‌البیت.
- ۳۲- هالفورد، ک. (۱۳۸۴). زوج‌درمانی کوتاه‌مدت. ترجمه مصطفی تبریزی، مژده کاردانی و فروغ جعفری. تهران: نشر فراروان.